

INTERNATIONAL JOURNAL OF
WORLD LANGUAGES

ДОБРЕДОЉОВТЕ WÈLLKOMM स्वागत छ
VÄLKOMMEN FÀILTE VÍTEJTE HERZLICH ΚΑΛΩΣ ΗΡΘΑΤΕ
Laipni lūdzam ك ب ال ه أ WILLKOMMEN
BEM VINDA ÜDVÖZÖLJÜK 歡迎 환영
आपले स्वागत आहे 歡迎 ようこそ
DOBRODOŠLI स्वागत हे
BIENVENUE HOŞGELDİNİZ FÀILTE SELAMAT DATANG
BENVENUTO VELKOMINN Tuhiŋga o mua wilujeung sumping
SALUTATIO வரவறேல் BI XÊR HATÍ
BINE ATI VENIT ಸವಾಗತೆ

International Journal of World Languages

Volume 1, Issue 1, March 2021

Internet address: <http://ejournals.id/index.php/IJWL/issue/archive>

E-mail: info@ejournals.id

Published by ejournals PVT LTD

Issued Bimonthly

Requirements for the authors.

The manuscript authors must provide reliable results of the work done, as well as an objective judgment on the significance of the study. The data underlying the work should be presented accurately, without errors. The work should contain enough details and bibliographic references for possible reproduction. False or knowingly erroneous statements are perceived as unethical behavior and unacceptable.

Authors should make sure that the original work is submitted and, if other authors' works or claims are used, provide appropriate bibliographic references or citations. Plagiarism can exist in many forms - from representing someone else's work as copyright to copying or paraphrasing significant parts of another's work without attribution, as well as claiming one's rights to the results of another's research. Plagiarism in all forms constitutes unethical acts and is unacceptable. Responsibility for plagiarism is entirely on the shoulders of the authors.

Significant errors in published works. If the author detects significant errors or inaccuracies in the publication, the author must inform the editor of the journal or the publisher about this and interact with them in order to remove the publication as soon as possible or correct errors. If the editor or publisher has received information from a third party that the publication contains significant errors, the author must withdraw the work or correct the errors as soon as possible.

OPEN ACCESS

Copyright © 2021 by Thematics Journals of Applied Sciences

EDITORIAL BOARD

Ambreen Safdar Kharbe,
Najran University,, Saudi Arabia

Erdem Akbaş,
Erciyes University, Turkey

Oksana Chaika,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine, Ukraine

Fatma Kalpakli,
Selçuk University, Turkey

Zekai Gül,
University of Minnesota, Islamic College of
Languages and Translation

Birsen Tütüniş,
Kültür University, Turkey

Nurdan Kavakli,
Izmir Democracy University, Turkey

Anette Ipsen,
University College Copenhagen, Denmark

Lotte Lindberg,
University College Copenhagen, Denmark

Miriam Eisenstein,
New York University, United States

Boudjemaa Dendenne,
University of Constantine I, Algeria

Ismail Hakki Mirici,
Hacettepe University, Turkey

Lily Orland Barak,
University of Haifa, Israel

Maggie Sokolik,
University of California, Berkeley, United States

Manana Rusieshvili-Cartledge,
Tbilisi State University, Georgia

Maryam Zeinali,
Urmia University, Iran Islamic Republic

Mehmet Demirezen,
Ufuk University, Turkey

Sejdi M. Gashi,
Institute of Albanology-Pristina(Kosovo), Albania

Priti Chopra,
The University of Greenwich, Greece

Rome Aboh,
University of Uyo, Nigeria

Salam Yusuf Nuhu Inuwa,
Kano State College of Arts and Sciences, Nigeria

Zelege Arficho Ayele,
Hawassa University, Ethiopia

Mustafo Zhabborovich Bozorov
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Martaba Numonovna Melikova
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Mastura Mizrobovna Oblokulova
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Erkinov Sukhrob Erkinovich
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Eko Susanto
Menegment of journal Indonesia

Shirinova Inobat Anvarovna
Guliston State University

Akramjon Abdikhakimovich Shermatov
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Akhmedova Shoira Nematovna
Professor of the Department of Uzbek Literature,
Bukhara State University

LYRICAL IMAGE IN THE POEM «TRAITOR MOTHERLAND» M.SEYTNIAZOVA

Sayimbetov Sharafatdin Urakbaevich

Senior Researcher

Karakalpak research institute

humanitarian sciences of the karakalpak branch of the Academy of sciences of the Republic of Uzbekistan, Nukus

Abstract. The article analyzes the lyrical image in the poem «Traitor motherland» M.Seytniyazova and reveal the genre features of the poem.

Keywords. Lyrical image, lyrical hero, artistic image, plot, dialogue and monologue, psychologist, motive.

М.СЕЙТНИЯЗОВНИНГ «ВАТАН ГАДОСИ» ПОЭМАСИДА ЛИРИК СИФАТЛАР

Сайымбетов Шарафатдин Уракбаевич

Катта илмий ходим

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси

Корақалпоғистон бўлими Корақалпоқ гуманитар фанлар

илмий-тадқиқот институти, Нукус шаҳри

Аннотация. Мақолада М.Сейтниязовнинг «Ватан гадоси» поэмасидаги лирик сифатлар таҳлил қилиниб, поэманинг жанрий хусусиятлари очиб берилган.

Калит сўзлар. Лирик сифат, лирик қаҳрамон, бадий образ, сюжет, диалог ва монолог, психологизм, мотив.

ЛИРИЧЕСКОЕ ИЗОБРАЖЕНИЕ В ПОЭМЕ «ИЗМЕННИК РОДИНЫ»
М.СЕЙТНИЯЗОВА

Сайымбетов Шарафатдин Уракбаевич

Старший научный сотрудник

Каракалпакский научно-исследовательский институт

гуманитарных наук Каракалпакского отделения Академии наук Республики

Узбекистан, г.Нукус

Аннотация. В статье анализируются лирические изображение в поэме «Изменник Родины» М.Сейтниязова и раскрываются жанровые особенности поэмы.

Ключевые слова. Лирическое изображение, лирический герой, художественный образ, сюжет, диалог и монолог, психологизм, мотив.

XX асирдин 70-жылларына келип, каракалпак поэмаларында жеке шахс тэгдирин ҳам оның руўхый дуньясын, ишки кеўил кеширмелерин жән-жақлама ашып бериўге баслы дыққат аўдарыла баслады. Нәтийжеде, каракалпак әдебиятында поэма жанрында дәретилген шығармаларда лирикалық сыпатлар күшейип, көркем сөз ийелериниң қәлбинен кешип атырған ой-сезимлерин көркемлеп, жеткерип бериўге кең мүмкиншилик жаратылды. Каракалпак поэмаларының жанрлық тәбиятында кешкен бундай әдебий процесслерди И.Юсупов, К.Рахманов, Т.Мәтмуратов, Т.Сейтжанов, М.Сейтниязов, К.Каримов ҳам Ҳ.Айымбетов сыяқлы лирик шайырлардың дәретиўшилиги мысалында көриўимизге болады.

Рус алымы Л.Долгополов «лирикалық поэмаларға сюжет линияларының тартымлылығы, аллегориялық, кеўилдиң өзгериўи ҳам лирикалық монологлардың

характерли екенлиги тийкар болады» [2, 139] деп жазады. Бундай сыпаттар 1970-1980-жыллары дөретилген қарақалпақ поэмаларының қурылысында да гүзетиледи. Бул жылларда қарақалпақ поэмаларында шайырлар объектив (эпикалық) баянлауларға емес, ал, турмыс қақыйқатлығын, көбирек инсан тәғдири хәм оның ишки кеширмелери арқалы ашып бериўге әхмийет берди. Яғный, поэмаларда лирикалық сыпаттар, қақарманлардың өз ара диалоглары, монологлары, түс көриўлери, бири-бирине жазған хатлары типинде сүүретленди. Шайырлар бундай сүүретлеў усыллары арқалы лиризмди күшейтиўге хәм қақарманның ишки дәрәтлерин көркем сүүретлеўге еристи десек болады.

XX әсирдиң 70-жылларында М.Сейтнйазовтың «Ўатан гедайы» поэмасы өзгеше усылда, өзгеше мазмунда дөретилгенлигин көремиз. Бул поэманың сюжетинде екнши жәхән урысында тутқынға түсип, өз елине қайта алмай, туўған жеринен айырылып, хұждан азабында жасаған қарақалпақ жигитиниң қайғылы өмири сөз етиледи. Поэма сюжети шайыр хәм лирикалық қақарманның өзара гүрриңлесийи хәм диалог формасында бериледи. Бул шығарма басылып шыққаннан соң көплеген әдебият изертлеўшилери тәрәпинен унамсыз хәм унамлы пикирлер билдирилди. Олардың бир топары урыс себепли жат журтта жасап қалған адамның тәғдирине ашынып қараса, екнши топары өзге журтта жасап қалған сатқынның образын дәрәткени ушын шайырды айыплайды. Мысалы, әдебият изертлеўшиси Т.Мәмбетнйазов поэманың темасы, онда көтерилген мәселе қаққында: «шығарманың темасы «Ўатан гедайы», ал мазмуны сатқын туўралы. Сатқын менен Ўатан гедайының паркы аспан менен жердей айырылады» [3, 47], – деп сынға алыў менен бирге поэманың сюжети хәм лирик қақарманның образы менен ишки кеширмелерин сүүретлеўдеги кемшиликлерин де былайынша көрсетип өтеди: «...Ўатанын сүйген адам – Ўатанының жазасынан қорықпайды. ...Сиз оған поэмада туўған жерди қанша жақсы көрсеткениңиз бенен, онда жасап атырған орталығын бийкарлаў жоқ. Ол жақсы жасап атырғанлығын айтады. Соның ушын оны қалай «Ўатан гедайы» ете аласаң. Демек, поэмадағы лирик қақарман Ўатан гедайы емес, ал сатқын. Сатқында ўатан болыўы мүмкин емес» [3, 48-49]. Белгили поэзия изертлеўшиси С.Ахметов та бул поэмаға: «туўған жери, туўған халқы, Ўатанынан ўаз кешкен бир сатқынды сүүретлеп, оның тулғасын поэмаға арқаў етип, автордың не утқанлығы маған белгисиз» [1, 332] – деген унамсыз пикир билдиреди.

Улыўма алғанда, «Ўатан гедайы» поэмасы туўралы Т.Мәмбетнйазов хәм С.Ахметовлар тәрәпинен билдирилген пикирлерге қосылмаў мүмкин емес. Себеби, поэмада сүүретленген қақарман, қақыйқатында да, екнши жәхән урысы дәўиринде шарасыз фашистлер тәрәпине өтип кеткен адам. Бирақ, М.Сейтнйазов бул поэманы дәрәтиўде оны ақлаўды ямаса оның өз ўатанына болған мухаббатын ашып бериўди нийет етпейди. Ал, онда мәртлик хәм нәмәртлик, ана ўатанға садықлық хәм сатқынлық пенен байланыслы социал-жәмийетлик характердеги машқалалы мәселелер жөнинде ой-пикир жүритеди. Нәмәртлик пенен сатқынлықтың хеш қашан да кеширилмейтуғын ең аўыр гүнә екенлигин, туўған жерине сатқынлық еткен қақарманның аянышлы өмири арқалы ашып бериўге ериседи. Ең тийкарғысы, шайыр поэмада ойсызлық, нәмәртлик хәм сатқынлықтың ақыбети хәр бир адамды ўатансыз, мәкансыз тири жанға айландырып, оларды жәмийетлик турмыста айралық дәрәтине, хұждан азабына гирипдар етип, инсанылық қәдир-қымбатынан айыратуғынлығын өзге елде жасап атырған ўатан гедайының ашынарлы тәғдири тийкарында ашып бериўди мақсет етеди. Дурыс, изертлеўши Т.Мәмбетнйазовтың атап өткениндей, Германияда қалып қойған қарақалпақ жигити өзге елде материаллық жақтан жақсы жасап, қурғын турмыс кеширсе де, руўхый жақтан айралық дәрәтинен азап шегеди. Урыс тамамланғаннан соң тутқынларды алмастырыў пайытында ол өзін айыплы есаплап, туўған жерине қайтыўға батына алмай, өзге елде қалып қояды. Солай етип, ана-Ўатан хәм ел-халық темасының поэманың көпшилик орынларында лирикалық қақарманның ишки ой-толғаныслары, ана Ўатанға, туўған жерге болған сағыныш хәм өкиниш сезимлери менен қарысып сүүретленеди:

Мен айттым ғой, мени сөйлетип,

Ибрат алар өмирим жок, деп.
 Көз жасымды бәрха селлетип,
 Тири жүрген адамман еплеп.
 Қараў маған аўыр ғой, иним,
 Жүзиңизге жүзимди тиклеп.
 Төрт-бес күнлик қалған өмиримнің
 Ырысқысын жүриппен шөплеп [5, 56].

Усылайынша, поэмада лирикалық қахарманның ишки руўхый гүйзеліслерин өз сөзи, өз тили арқалы ашып беріўге умтылыслар айқын сезиледи. Адыгей поэмаларын изертлеген алым С.Панеш «қахарманның ишки кеўил дүньясын ашыўда психологизмнің тереңлесиўи менен адыгей поэмаларында лирикалық сыпатлаўлардың күшейгенлигин» [4, 11] айрықша атап өткен болса, М.Сейтаниязовтың «Ўатан гедайы» поэмасының қурылысында да қахарман психологиясы диалоглы хәм монологлы сүүретлеўлер арқалы ашып берилип, лиризмнің тереңлесиўине унамлы тәсир жасады.

М.Сейтаниязовтың «Ўатан гедайы» поэмасында ўақыялар лирикалық қахарманның шайыр менен өзара гүррнлесиўи хәм сәўбетлесиўи формасында берилип, лирикалық қахарман биринши беттен айтып беріўши, ал, шайыр болса, екинши бет – тыңлаўшы хызметин атқарған. Поэманың өзгешелиги сонда – оның қахарманлары шекленген, олар: шайыр менен лирикалық қахарманнан ибарат. Яғный, шығармадағы ўақыялар көбирек, шайыр менен лирикалық қахарман арасындағы сораў-жуўап формасында алып барылады.

Екинши жәхән урысы дәўиринде хәм оннан кейинги жылларда да ана ўатанға ислеген қыянеттің хәм сатқынлықтың жазасы тек ғана өлим менен жуўмақланғанлығы белгилі. Өткен әсирдеги бундай типик шараят «Ўатан гедайы»нда түс мотиви арқалы сүүретленеди. Яғный, лирикалық қахарман түсинде көптен бери сағынған туўған жерине келип, шексиз қуўанышқа бөленеди. Түсинде ол ата-анасы хәм туўған-туўысқанлары менен көрисип, оларды қуўантыўға асығады. Бирақ, оның ата-анасы баласын көрип қуўанбайды. Керисинше, атасы оны сатқынлығы ушын мылтық пенен атады. Демек, шайыр поэмада урыс дәўириндеги әхмийетли типик шараятты хәм сатқын адамның еки дүньясының да абат болмайтуғынлығын образлы етип сүүретлеўде түс мотивинен утымлы пайдаланғанлығы айрықша сезилип турады.

Поэма идеялық жақтан ўатанның уллылығын улығлаўға, сатқынлықты қаралаўға бағдарланып, шайыр сатқын адамлардың ўатан гедайына айланатуғынын лирикалық қахарманның ишки коллизиялары арқалы терең ашып беріўге ериседи. Поэманың финалында болса, көркем сөз ийеси өзи гүүасы болған ўақыяға бийпарқ болмастан, былайынша жуўмақ жасайды:

Кешириңлер көргенлигимди
 Жасаўраған сатқын көзлерин.
 Кешириңлер еситкенимди,
 Егитилип айтқан сөзлерин.
 Кеширмеңлер, егерде менде
 Оған деген аяў бар болса.
 Кеширмеңлер «Ол да бир бенде»,
 Деп сатқынға қараў бар болса.
 «Ер бир өлсе, қорқақ мың өлер»,
 Деген сөздің тартсын сазайын.
 Буғанда ол өлмесе егер,
 Өлтиргенше тағы жазайын [5, 116-117].

Рус лирикалық поэмаларын изертлеўши алым О.А.Скрипова «лирикалық поэмалардың тийкары – қахарманның кеўил дүньясы болып табылады» [6, 6], – деп пикир билдиргеніндей, «Ўатан гедайы» поэмасында да шайыр ўатан сатқынының ямаса ўатан гедайының образын емес, лирикалық қахарманның ишки кеўил дүньясын ашып беріўге үлкен итибар қаратқан деп айтыў мүмкин.

Жуўмақлап айтқанда, шайыр М.Сейтниязовтың «Ўатан гедайы» поэмасының идея-тематикасында урыстан соңғы жылларда жат журтларда қалып қойған ұатансызларға тийисли бар ҳақыйқатлық лирикалық қаҳарманның өз тили менен бүркелместен, батыллық пенен лирикалық сыпатта ашып берилген. Яғный, «Ўатан гедайы» поэмасының ишки құрылысында лирикалық сүўретлеў жетекшилик еткен. Әлбетте, булар «Ўатан гедайы» шығармасының жанрлық өзгешелиги бойынша лирикалық поэма үлгисинде дөретилгенлигинен дерек береді.

Пайдаланған әдебиятлар

- 1.Ахметов С. Талантқа талап. (Әдебий критикалық мақалалар) – Нөкис: Қарақалпақстан, 1986.
- 2.Долгополов Л. Поэмы Блока и русская поэма конца XIX начала XX века. – Москва-Ленинград: Наука, 1964.
- 3.Мәмбетниязов Т. Поэзия ҳаққында ойлар. (Мақалалар менен изертлеўлер). – Нөкис: Қарақалпақстан, 1985.
- 4.Панеш С.Р. Особенности жанра поэмы в адыгейской литературе 60-90-х годов XX века. Автореф. канд. дисс. филол. наук. – Майкоп, 2006.
- 5.Сейтниязов М. Бир гәпим бар. Қосықлар ҳәм поэмалар. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1987.
- 6.Скрипова О.А. Лирические поэмы Марины Цветаевой 1920-х годов: Поэтика и динамика жанра. Автореф. канд. дисс. филол. наук. – Екатеринбург, 2000.